

Л.В. Кривенко, О.В. Мелешко

НАСЕЛЕННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті розглянуто проблеми залучення населення до системи недержавного пенсійного забезпечення в аспекті зростання активної участі та довіри до системи недержавного пенсійного забезпечення, а також підвищення рівня життя людей та їх схильності до заощаджень.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, рівень пенсійної активності, рівень життя, грошові доходи.

Форм. 3. Табл. 2. Рис. 2. Літ. 10.

Л.В. Кривенко, Е.В. Мелешко

НАСЕЛЕНИЕ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ НЕГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

В статье рассмотрены проблемы привлечения населения к системе негосударственного пенсионного обеспечения в аспекте роста активного участия и доверия к системе негосударственного пенсионного обеспечения, а также увеличение уровня жизни людей и их склонности к сбережениям.

Ключевые слова: негосударственные пенсионные фонды, уровень пенсионной активности, уровень жизни, денежные доходы.

L.V. Kryvenko, O.V. Meleshko

POPULATION AS A DEVELOPMENT FACTOR FOR NON-STATE PENSION PROVISION SYSTEM

The article considers the problems of attracting the population to the system of non-state pension provision concerning the increase of active participation and trust to the system of non-state pension provision as well as the increase of the people's welfare and their propensity to make savings.

Keywords: non-state pension funds; level of pension activity; standards of living; cash income.

Постановка проблеми. Проголошена в Україні пенсійна реформа передбачає запровадження трирівневої пенсійної системи, визначальну роль у якій відведено недержавним пенсійним фондам (НПФ).

Основними суб'єктами запроваджуваної системи недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) є громадяни України в частині економічно активного і економічно неактивного населення. Ставлення людей до системи НПЗ є важливим чинником її розвитку, оскільки функціонування третього рівня сучасної пенсійної системи має свої особливості. По-перше, недержавна система пенсійних заощаджень розрахована на добровільну участь як працюючих громадян, так і економічно неактивного населення. По-друге, економічна доцільність та можливість участі у системі НПЗ існує лише у заможній верстві населення, тому розвиток цієї системи цілком залежить від рівня добробуту громадян. По-третє, накопичені фінансові ресурси є чинником економічного зростання та поліпшення добробуту громадян, тому виконують важливу соціальну функцію. Цілком очевидним є те, що розвиток НПФ залежить від рівня життя людей, структури їхніх доходів і бажання брати участь у системі НПЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням діяльності вітчизняних НПФ займаються Н. Горюк [1], Р. Дацюк [3], В. Ємець [4], О. Жила [5]. Варто погодитися з точкою зору цих дослідників проте те, що діяльність НПФ має довгостроковий характер, тому фонди змушені діяти в умовах невизначеності настання певних непередбачуваних подій. При цьому існує ризик невиконання своїх зобов'язань перед вкладниками. Це може мати серйозні наслідки як для самого фонду та його учасників, так і для економіки країни і суспільства в цілому, оскільки стосується найбільш соціально незахищеної категорії населення – пенсіонерів. Дослідники у працях [1; 3–5] зазначають, що основним споживачем пенсійного продукту НПФ на сучасному етапі є юридичні особи, а не населення. Т. Данилова [2], М. Свердел [7] та Т. Стеценко [9] розглядають недержавні пенсійні фонди як чинник розвитку соціально-економічної системи, проте науковцями майже не висвітлюються проблеми перспективності залучення фізичних осіб до системи НПЗ.

Метою дослідження є визначення місця НПФ у структурі сучасного пенсійного забезпечення, яке треба розглядати в двох аспектах; визначити ступінь розповсюдження послуг пенсійних фондів серед населення; оцінити потенціал для розвитку НПФ в найближчі роки.

Основні результати дослідження. Зрілість системи недержавного пенсійного забезпечення можна визначити за ступенем розповсюдження послуг серед середніх і малих підприємств та фізичних осіб, а також за рівнем насичуваності пропозицій конкуруючих пенсійних послуг у регіонах.

На сучасному етапі розвитку пенсійної системи фізичні особи є невизначальними пайовиками фондів, оскільки середня сума пенсійних внесків на один укладений контракт від фізичних осіб значно менша, ніж від юридичних (339,8 грн. порівняно з 14990,2 грн. у 2007 р.). Проте, якщо вважати загальну чисельність трудових ресурсів країни як потенційний показник розвитку недержавної пенсійної системи, то доцільно визначити спосіб оцінки ступеня такого розвитку. Пропонується розраховувати показник «рівень активної участі населення в системі НПЗ» (або «рівень пенсійної активності населення» (ефективність пенсійної активності – ЕПА) як співвідношення кількості укладених пенсійних контрактів з фізичними особами до чисельності трудових ресурсів (1) або до чисельності осіб, зайнятих економічною діяльністю (2):

$$ЕПА = \frac{Ч_{кф}}{ТР}, \quad (1)$$

де ЕПА – фактичний рівень пенсійної активності населення країни або певного регіону; $Ч_{кф}$ – кількість укладених пенсійних контрактів з фізичними особами; ТР – чисельність трудових ресурсів.

$$ЕПА = \frac{Ч_{кф}}{ЕАН_з}, \quad (2)$$

де $ЕАН_з$ – чисельність зайнятих економічною діяльністю.

За допомогою формули (2) можна оцінити частку охоплення пенсійного ринку певним пенсійним фондом в конкретному регіоні. Вона може застосовуватися для внутрішніх розрахунків НПФ з метою оцінки сучасного стану та планування майбутньої стратегії розвитку.

Для визначення потенційної можливості просування на ринку пенсійних послуг необхідно розраховувати показник *рівня потенційної можливості розвитку* ($EPA_{\text{потенц}}$) як різницю між потенційно можливим рівнем EPA (дорівнює одиниці) і фактичним його значенням.

$$EPA_{\text{потенц}} = 1 - EPA. \quad (3)$$

Фактичний рівень пенсійної активності в Україні та за регіонами представлений в табл. 1.

Таблиця 1. Рівень активної участі населення в системі НПЗ у 2008 р. в розрізі областей України*

Області	Кількість учасників НПФ, тис. осіб	Чисельність трудових ресурсів, тис. осіб, ТР	Фактичний рівень пенсійної активності населення певного регіону, EPA	Рівень потенційної можливості розвитку регіону, $EPA_{\text{потенц}}$
АР Кіровоградська	3894	1525,9	0,003	0,997
Дніпропетровська	31,927	2641,4	0,012	0,988
Донецька	9,767	3520,7	0,003	0,997
Житомирська	.	964,5	.	1
Закарпатська	0,032	1423,6	0,000	1
Івано-Франківська	4,167	1014,5	0,004	0,996
м. Київ	428,443	2190,9	0,196	0,804
Львівська	3,095	1900,6	0,002	0,998
Одеська	0,426	1844,6	0,000	1
Сумська	0,006	915,0	0,000	1
Харківська	0,735	2193,8	0,000	1
Херсонська	0,019	853,0	0,000	1
В цілому по Україні	462,511	35382,9	0,014	0,986

* розраховано за [6; 8].

Станом на кінець 2008 р. в цілому по Україні цей показник становив 0,014. Чим ближче значення цього показника до одиниці, тим більш розвинена та популярна серед населення система НПЗ в країні.

Разом з тим, в умовах початкового етапу формування фінансових ресурсів пенсійні фонди позиціонують себе як для великих вкладників, якими є юридичні особи. Саме тому корпоративні фонди демонструють такий вражаючий ріст. Проте будь-яка корпоративна пенсійна програма великих підприємств рано чи пізно досягне точки насичення і в майбутньому буде лише підтримуватися на досягнутому рівні. Відносно більші темпи росту почнуть демонструвати відкриті пенсійні фонди, які є найбільш доступними для населення.

Привабливими та перспективними вкладниками для НПФ є фізичні особи-підприємці. В умовах сучасного податкового законодавства та стану пенсійного забезпечення громадян вони є найбільш незахищеними в період пенсійного віку. Проте такі вкладники є потенційно найбільш платоспроможними в період своєї трудової діяльності. Доцільно було б спрямувати маркетингову політику НПФ на залучення більшої кількості саме такої категорії вкладників. Середній розмір пенсійних внесків на один укладений контракт з фізичною особою-підприємцем може конкурувати з внесками на одного учасника за укладеним контрактом з юридичною особою: 886 грн. порівняно

з 925 грн. у 2007 р. [6]. Коли до пенсійних послуг почнуть залучатися роботодавці сфери середнього та малого бізнесу, це буде свідченням того, що збільшується диверсифікація ринку у розрізі за клієнтами.

Деякі фонди, намагаючись охопити найбільшу частку ринку у майбутньому, активно залучають дрібних вкладників-фізичних осіб. Проте дотримання такої стратегії містить у собі потенційні ризики системи НПЗ, які можуть постати у разі існування фондів з великою кількістю учасників і незначним обсягом активів. Тому треба з'ясувати, чому деякі фонди набирають нових учасників з невеликими внесками та уважно оцінити потенційні ризики: чи не переважають вони очікувані позитивні результати.

У зв'язку з активізацією діяльності недержавних пенсійних фондів в останні роки потрібно з'ясувати стан готовності населення користуватися їхніми послугами. Слід зауважити, що краща перспектива є у тих регіонах, де рівень життя є відносно вищим.

Дозволити собі формувати внески у систему НПЗ на власне пенсійне майбутнє може далеко не кожен громадянин, зважаючи на низький рівень життя населення нашої країни. Ті громадяни, які мають можливість створювати певні заощадження, через низьку довіру до економічної та політичної стабільності в нашій країні не поспішають користуватися послугами НПФ. Найбільший потенціал для розвитку фондів є у містах-мільйонерах. Якщо людина погодиться віддати свої заощадження для збереження до пенсійного фонду, то в умовах недовіри визначальним чинником може стати наявність цього фонду в межах досяжності. Сучасна географія існуючих пенсійних фондів є специфічною. Регіональна структура обслуговування існуючих вкладників зміщена в бік центру. Так, у Києві зосереджено 67% усіх фондів (77 фондів). У таких областях, як Вінницька, Волинська, Закарпатська, Кіровоградська, Луганська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька та Чернігівська до цього часу не створено жодного фонду [6]. У Дніпропетровській області створено 10 фондів, у Донецькій – 5, Івано-Франківській – 4, Львівській – 4, Харківській – 4. Тобто ті області, де рівень життя населення значно вищий за середньостатистичний.

Розглянемо динаміку змін показників реального розміру грошових доходів населення за період 1995–2008 рр. (рис. 1). З наведеного графіка видно, що реальні доходи населення почали стабільно зростати починаючи з 2000 року. З того часу темп зростання реального доходу до попереднього періоду був вищим за 100 %, хоча тенденція стабільного зростання тривала лише з 1999 до 2003 року. Період до 1999 р. та після 2003 р. характеризується нестабільністю, що не може бути позитивним чинником для створення заощаджень, оскільки відсутня впевненість населення у власній фінансовій стабільності у майбутньому.

Згідно з рис. 1, динаміка змін реального доходу населення та зростання заробітної плати збігаються. Це свідчить про те, що основним джерелом доходів населення є заробітна плата. Тому доцільно орієнтуватися на значення цього показника для оцінки потенційної можливості населення користуватися послугами НПФ.

На рис. 1 простежується тенденція значних щорічних коливань щодо зміни середнього розміру пенсії за віком. Така непослідовність дій у пенсійній

політиці може слугувати чинником зацікавленості населення в самостійному забезпеченні своєї пенсії.

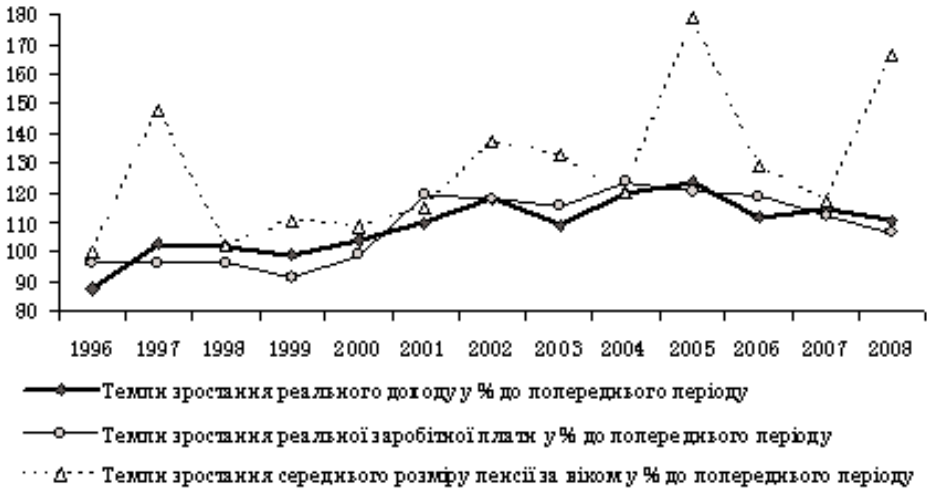

Рис. 1. Основні показники грошових доходів населення в реальному виразі, побудовано за [8]

Проаналізуємо схильність населення до створення заощаджень. Основним інструментом для накопичення є депозити, нерухомість, валюта. Розглянемо структуру цих фінансових активів як одну з форм розподілу грошових доходів населення (рис. 2).

Рис. 2. Використання грошових доходів населення на заощадження у формі різних фінансових активів, побудовано за [8]

Представлені графічно дані свідчать, що населення має схильність до накопичення заощаджень (рис. 2). Прихильність до фінансових інструментів змінюється відповідно до ситуації та рівня прибутковості. Хоча банківські депозити не є найбільш прибутковим видом заощаджень, проте до цього часу населення вважає його найбільш ефективним. Проте під час економічної кризи 2008–2009 рр. така довіра була дещо підірвана. Тому пенсійним фондам потрібно намагатися створити імідж надійного та стабільно прибуткового інвестора, щоб залучити населення до участі у системі НПЗ.

Однією з особливостей третього рівня пенсійної системи є орієнтація НПФ на заможну верству населення. Необхідно оцінити з цієї точки зору потенційну можливість залучення фізичних осіб до системи НПЗ. Спираючись на статистичні дані, порівняємо показники середнього доходу населення за регіонами із середнім значенням по Україні (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка середньомісячної заробітної плати за регіонами у 2001–2008 роках в розрахунку на одного штатного працівника, грн. [8]

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Україна	311	376	462	590	806	1041	1351	1806
Автономна Республіка Крим	301	358	433	543	730	952	1220	1609
Вінницька	215	265	334	435	597	793	1028	1404
Волинська	201	253	319	412	591	773	1013	1380
Дніпропетровська	370	438	526	667	913	1139	1455	1876
Дніпропетровська	383	462	560	712	962	1202	1535	2015
Житомирська	220	268	334	434	602	793	1033	1404
Закарпатська	238	295	379	479	665	868	1091	1453
Закарпатська	379	445	541	671	860	1091	1394	1812
Івано-Франківська	259	318	402	510	718	923	1180	1543
Київська	317	378	470	592	811	1038	1362	1852
Кіровоградська	231	282	353	455	624	819	1054	1428
Луганська	320	393	474	596	805	1022	1323	1769
Львівська	272	339	419	523	713	923	1183	1570
Миколаївська	327	398	470	565	744	955	1202	1621
Одеська	306	379	454	566	768	966	1226	1633
Полтавська	292	354	437	560	758	961	1243	1661
Рівненська	245	312	390	506	685	888	1133	1523
Сумська	259	307	379	473	663	857	1098	1472
Тернопільська	190	237	304	388	553	727	943	1313
Харківська	310	370	455	569	759	974	1251	1679
Херсонська	233	289	356	451	625	800	1017	1375
Хмельницька	211	258	323	419	584	792	1045	1429
Черкаська	229	276	350	435	642	846	1085	1459
Чернівецька	218	271	344	441	621	819	1051	1402
Чернігівська	235	277	342	438	602	790	1016	1370
м. Київ	549	643	761	967	1314	1729	2300	3074
м. Севастополь	325	391	486	594	803	1005	1302	1726

У табл. 2 курсивним шрифтом виділено ті регіони, які мають рівень доходу, вищий за середньоукраїнські показники. Згідно з табл. 2, достатньо велика

частина населення має рівень доходу, нижчий за середній показник по Україні. Наведені дані наглядно демонструють значну диференціацію доходів населення за регіонами та подальше збільшення розриву у поділі регіонів на такі, що мають вищий і нижчий рівень життя. Наприклад, на одного штатного працівника в м. Києві припадає 3074 грн. середньомісячної заробітної плати, тоді як відповідний показник у Тернопільській області складає 1313 грн.

У наведених статистичних даних (табл. 2) простежується залежність між регіональною нерівномірністю доходів громадян і територіальним розміщення існуючих пенсійних фондів. Існує регіональна диференціація населення за рівнем життя. Сучасний пенсійний ринок розвивається лише в окремих регіонах (Донецька, Дніпропетровська, Одеська, Львівська, Івано-Франківська області та м. Київ). Ці регіони мають дохід на душу населення у вигляді заробітної плати вищий або наближений до середнього значення по Україні.

Висновки. Проведене дослідження дозволило зробити висновок про те, що місце НПФ в структурі пенсійного забезпечення має певні особливості. По-перше, запропонований нами показник для визначення рівня активної участі населення в системі НПЗ свідчить про дуже низьку активність населення (0,014 в цілому по Україні). Пенсійний ринок виник лише в окремих областях та найбільш розвинутий у м. Києві.

По-друге, основні чинники, які сприяють розвитку НПФ, такі:

- рівень життя населення та здатність до накопичення (можливість збільшення кількості вкладників серед фізичних осіб);
- концентрація фінансових ресурсів в певному регіоні (можливість нарощування активів за рахунок юридичних осіб);
- наявність інвестиційних можливостей (збільшення доходності залучених активів).

По-третє, необхідний тривалий період часу для того, щоб сформувався пенсійний ринок, оскільки рівень життя населення та довіра людей до системи НПЗ є низькими.

Проте пенсійні фонди демонструють швидкі темпи зростання. Тому можна стверджувати, що потреба в існуванні третього рівня пенсійної системи існує. Коли до послуг НПФ почнуть залучатися роботодавці сфери середнього і малого бізнесу та фізичні особи, це буде свідченням того, що збільшується диверсифікація ринку у розрізі по клієнтах, що є ознакою досягнення певного рівня розвитку системи НПЗ.

1. Горюк Н. У полоні радянських стереотипів: Бесіда з експертом з пенсійних питань проекту USAID «Розвиток ринків капіталу»: Розвиток недержавних пенсійних фондів / Провела Н. Андрусенко // Вісник Пенсійного фонду України. – 2007. – №5. – С. 12–13.

2. Данилова Т.Н., Смирнова О.С. Негосударственные пенсионные фонды – институт коллективного инвестирования сбережений населения // Финансы и кредит. – 2004. – №21. – С. 18–23

3. Дацюк Р. Пенсионщики набирают обороты // Экономические известия. – 2007. – №116 // pf.kinto.com.

4. Сметь В. Роль недержавних пенсійних фондів у забезпеченні економічного розвитку країни: аналіз фінансових результатів // Економіст. – 2006. – №11. – С. 37–40.

5. Жила О. Недержавні пенсійні фонди прискорюють ходу: Недержавне пенсійне забезпечення // Вісник Пенсійного фонду України. – 2007. – №3. – С. 14–15

6. Офіційні новини / Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України // www.dfp.gov.ua.

7. *Свердел М.О.* Вплив недержавних пенсійних фондів на соціально-економічну систему // *Фінанси України.* – 2005. – №8. – С. 50–54

8. Статистична інформація / Державний комітет статистики України // www.ukrstat.gov.ua.

9. *Стеценко Т.О.* Фінансові аспекти забезпечення соціального захисту населення в умовах суспільної трансформації // *Формування ринкових відносин в Україні.* – 2008. – №1. – С. 130–136.

10. *Флорескул П.* Роль недержавного пенсійного забезпечення в соціальному захисті громадян України // *Формування ринкових відносин в Україні.* – 2008. – №1. – С. 150–155.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2009.

КНИЖКОВИЙ СВІТ

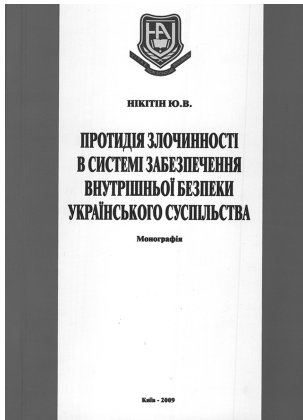

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА
ПРЕСТИЖНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

Україна, 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26

E-mail: book@nam.kiev.ua

тел./факс 288-94-98, 280-80-56

Протидія злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства: Монографія. – К.: Національна академія управління, 2009. – 373 с. Ціна без доставки – 55 грн.

Автор: **Ю.В. Нікітін**

У монографії комплексно досліджуються теоретичні та практичні аспекти внутрішньої безпеки українського суспільства, відображені сучасні доктрини та основоположні методологічні засади, що стосуються сфери забезпечення внутрішньої безпеки суспільства, а також протидії злочинності як одного із ключових чинників впливу на безпечне існування людини, суспільства, держави. Значна увага приділена основним напрямкам політики та стратегії системної протидії реальним та можливим загрозам безпеки як детермінуючих чинників факторного впливу на внутрішню безпеку суспільства, вносяться пропозиції, що спрямовані на вдосконалення діючого законодавства.

Монографія буде корисною для фахівців у галузі безпекознавства, зокрема, політологів, юристів-кримінологів, соціологів, психологів, громадських діячів, що працюють у сфері забезпечення національної безпеки.